

B E S C H E I D E
BEANTWOORDING

V A N D E N

W E L E D. E N H O O G G E -
L E E R D E N H E E R E

P. C A M P E R

D O O R D E N

S C H R Y V E R

V A N

Het belang der Maatschappye in
het beteugelen van den
Kindermoord.

Te LEEUWARDEN,
Ter Drukkerye van H. A. DE CHALMOT,

1 7 7 4.

Beryllus Eruditionis suae laudem incredibili Modestia cum-
mulasse mihi videtur, quando forte *lapsus in errorem*, me-
liora sibi persuaderi facile passus est, vinctique, quam cum
pacis & veritatis detrimento vincere, maluit.

S. H. MANGER Orat. Inaugur. de
fatis Christ. Relig. apud Arabas p. 30.

B E S C H E I D E

BEANTWOORDING

V A N D E N

WEL EDELEN EN HOOGGE-
LEERDEN HEERE

P. CAMPER

Myn Heer!

Naa eene langduurende afweezenheid,
en veele buitengewoone bezigheden,
vind ik eindelyk eenige oogenblikken, om
tot beantwoording van Uwe *gedagten* tegen
myne vier *brieven* te besteeden. Ik beken

A

het,

2 *Bescheide beantwoording van den*

het, dat ik eenigen tyd onzeker geweest ben, of ik op dezelve antwoorden wilde, dan niet: niet alleen om dat ook ik *mynen tyd tot nuttigere bezigheden geschikt heb, dan tot het beantwoorden van tegenwerpingen*, voor al wanneer ze niet met de vereischte nauwkeurigheid gemaakt zyn; maar ook, om dat het my eenigszins ongevoeglyk toescheen, dat ik op het nieuw tegen een' Man schryven zoude, die zoo duidelyk verklaart had, my niet wederom te zullen antwoorden; het welk my even eens voorkwam, als of men zyne dapperheid toonen wilde tegen eenen Vyand, die alrede het slagveld verlaaten heeft. Daarenboven oordeelden, niet slechts zeer veele, maar *alle kundige en onzydige Lieden*, die ik zoo in Holland als in Vriesland over onzen twist heb hooren spreken, en daar onder verre de meesten, Menschen, die de verdiensten van den Hoogleeraar CAMPER kennen en hoogachten, dat ik in de Hoofdzak van ons verschil de waarheid op myne zyde hebbe, dat gy dit zelf in Uw laatste stukje uitdruklyk genoeg beleeden hebt,

hebt, hoewel, dit voegen zy 'er by, niet op die wyze, die zy U als de beste of edelmoedigste zouden aangeraaden hebben. Ten aanziene dan van de zaak zelve, over welke wy getwift hebben, schein ik my volkomen te kunnen vergenoegen, en alles voor het overige aan het oordeel van alle onzydigen over te laten. Nochtans de wyze, op welke Gy goedgevonden hebt my te beantwoorden, heeft in verscheidene opzichten zoo veel byzonders, dat ik gemeent hebbe, uit dien hoofde aan my zelve en het algemeen een nader Antwoord verschuldigt te zijn. Het komt mij naamlijk voor, dat Gij U hier en daar niet genoeg gewagt hebt voor verscheidene onnauwkeurigheden, die ongelukkiglijk ten gevolge zouden kunnen hebben, dat men zich van de redenen, waarom ik tegen U de pen opvatte, een verkeerd denkbeeld vormde; als mede dat U wel eens nu en dan, en dit noch al vry dikwils in zoo klein een bestek, uitdrukkingen ontvallen zijn, die mijn zedelijk Character in verdenkinge zouden kunnen brengen, inzonderheid (of

liever dan alleen) wanneer men Uwe beschuldigingen niet onderzocht, en denkende, dat gij ook dit alleenlijk *geschreeven hebt met het braave oogmerk om nuttig te zyn*, daar door tot eene ongunstige partijdigheid ten mijnen opzichte bewoogen werdt. Het is hier om, dat ik thans anderwerf de pen opvatte, voornaamlijk met oogmerk, om de onderscheidene onnauwkeurigheden, door U, in Uw antwoord op mijne brieven, ter nedergestelt, bescheidenlijk aan te wijzen, mij van de verdenkingen te zuiveren, in welke ik bij Menschen, die niet gewoon zijn uit hunne eigene oogen te zien, zoude kunnen geraakt zijn, en dus het onzijdig algemeen in staat stellen, om te beter en als met éénen opslag, zoo in de Hoofdzaak zelve van onzen twist, als in de verschillende wijze, op welke dezelve door ons gevoert is, over ons te oordeelen. Ik zal mijn best doen, om mij door geene aanleidingen, hoe menigvuldig ook, tot drift te laten vervoeren, en zoo veel mij immer mooglyk is, alle aandoeeningen trachten te verstikken, die mij tot

eene

eene handelwijze, dewelke ik weet dat geenen Christen betaamt, zouden kunnen verleiden: behalven het bewustzijn van mijn eigen geweeten, is mij de goedkeuring van braave Mannen te veel waardig, dan dat ik die voor de valsche genoegens, die het opvolgen van eenige driften immer kan opleveren, zoude willen verkoopen (a).

Ik zal beginnen met de Hoofdzaak, over welke ik tegen U getwift hebbe, om den staat des verschils tusschen ons in een duidelijker licht te stellen; en 'er dan iets bij voegen over de handelwijze, door U, in Uw laatste Stukje, ten mijnen opzichte gehouden.

In Uwe *Verhandeling over de tekenen van leeven en dood in Nieuwgeboorene Kinderen*, vond ik, dat Gij de misdaad van Kindermoord

(a) Ik heb hier het oog inzonderheid op de Heeren Schryveren der *Nederlandsche Bibliotheek*, die, zonder my, zoo veel ik ten minsten weet, te kennen, van myne brieven getuigt hebben, dat ze *bescheiden en zonder personaliteiten geschreeven zyn*, en daar over hun genoeg te kennen geeven.

6 Bescheide beantwoording van den

moord in een gunstiger daglicht zoekende te plaatzen, dan waar in men dezelve tot dus verre over het algemeen gewoon was te beschouwen, U somtijds van uitdrukkingen bediende, die naar myn oordeel, wel beschouwt, met de waarheid niet over één kwamen, en waar uit ik vreesde, dat *door anderen, die, zonder zich om de gevolgen te bekommeren, over de Grenscheidingen heen stapten, die ik vooronderstelde, dat Gy, myn Heer, zoudt willen in het oog houden (b), gevolgen zouden getrokken worden, die voor de goede Zeden en de belangens der Samenlevinge even gevaarlyk zyn. Onder anderen verklaarde gy daar, (bladz. 15.) dat eene Kindermoordenaares, wel is waar, het leven aan een Kind beneemt; maar dat zij het doet in de verwoerendste van alle driften, en dat Kind verdelgt, 't welk door den Vader verlaaten, aan haar zelve alleen behoort: dat zy, dus, ALLEENLYK AAN ZICH ZELVE*

MIS-

(b) Dus schreef ik in myne brieven, over het belang der Maatschappye in het beteugelen van den Kindermoord. bladz. 30.

MISDOET, EN NIET AAN DE MAATSCHAPPY-
PYE enz. Dit beschouwde ik als eene dwaal-
ling, te gevaarlyker, naar maate *Uwe beken-
de verdiensten, en de vermaardheid van U-
wen naam, daar aan natuurlyker wyze meer
gewichts moesten byzetten;* en ik besloot hier-
om, my tegen dezelve openlyk te verzetten,
gelyk dezelve openlyk geleert was, en op
eenen bescheiden trant te bewyzen, *dat
eene Kindermoordenaares wel deeglyk AAN
DE MAATSCHAPPY- MISDOET, EN NIET AL-
LEEN AAN ZICH ZELVE.* Ik heb om dit te
doen, *Uwe stelling ontwikkelt, de gevol-
gen die 'er natuurlyker wyze in lagen op-
geslooten, aangetoont, en om dezelve van
allen schyn van waarheid te ontblooten,
doen zien, dat Kindermoord eene misdad
tegen de Maatschappye is, dat deeze 'er be-
lang by heeft om die misdad te beteugelen,
en derhalven, dat, al waren 'er geene an-
dere redenen, die straffe vorderden, eene
Kindermoordenaares, alleenlyk om der
Maatschappye wille, zoude verdienen gestraft
te worden.* Dit was het eenig oogmerk
myner brieven, en hier op alleen liepen

alle de Aanmerkingen uit, die ik daar in heb voorgesteld. Hier op is Uw Antwoord gevolgt, van het welk ik nu voor heb opzetlyk te spreken. Ten aanzien van de Hoofdzaak, komt het my voor, dat Gy daar in voornaamlyk tweeërlei bedoelt te zeggen: *voor eerst*, dat ik de waarheid aan myne zyde had, wanneer ik beweerde, dat Kindermoord eene misdaad tegen de Maatschappye is: *ten tweeden*, dat Gy, het tegenovergestelde gevoelen schynende te beweerden, dit echter niet bedoelt had, maar de woorden, ZY MISDOET NIET AAN DE MAATSCHAPPYE, in eene andere betekenisfe gebruikt. Het eerste blykt zeer klaar, dunkt my, uit het Gy zegt, bladz. 8, 9. *Ik hoop niet dat er iemand dwaas genoeg gevonden wordt, om my zoo verbysterd, en zoo onkundig te oordeelen, van te willen beweerden, dat de Samenleeving niet één Lid verliest, als er één vermoord word. Dit was één van de bewyzen, waar door ik myne stelling aandrong, berustende op de grondstelling, dat ieder Kind een Lid der Maatschappye uitmaakt, en dus dat elke*
Kinder-

Kindermoord de Maatschappy van een Lid berooft, van het welk zy eens nuttige diensten verwachten konde. Ik heb dan het genoegen van te zien, dat Gy deeze grondstelling aanneemt, en de kracht van het bewys erkent, het welk ik daar op gebouwt had. En dat gy, ten tweeden, die stelling, tegen welke ik my op deeze wyze verzette, van U bedoelt af te schuiven, dat is, te doen zien, dat Gy geen oogmerk hebt gehad, om dezelve te beweeren, en daar van, hoe zeer zy ook in Uwe woorden schein door te straalen, ten alleruitersten afkeerig zyt; kan men duidelyk zien, wanneer Gy dat gevoelen *eene ongerymdheid* noemt *die alles te boven gaat, en in geene gezonde barsfens vallen kan*, blad. 9: zoo wel als uit den geheelen aanleg van Uw antwoord, waar in gy nader doet zien, in hoedanig eene betekenisse Gij die woorden, dewelke dit gevoelen scheenen te behelzen, wilt verstaan hebben. Volgens deeze schetse dan, zoude men dit besluit moeten opmaaken; dat Gy, mijn Heer, niet wel gedaan had, met de woorden, zy

misdooft niet aan de Maatschappye, in eene ongewoonlijke betekenis te gebruiken, zonder Uwe Leezers daar van op de ééne of andere wijze te onderrichten; en dat ik mij overijld hebbe, door U, eer ik tegen U schreef, niet eerst om eene nadere verklaring van Uwe woorden te verzoeken, het welk, gelijk gij wel aanmerkt, door den kleinen afstand van Leeuwarden tot Franeker, zeer gemakkelijk had kunnen geschieden; maar dat Gij het voor het overige daar in met mij ééns zijt, dat eene Kindermoordenaaresse tegen de Maatschappij misdooft, in dien zin, waar in ik dit tegen U zocht te bewijzen. Dus is het dan met de Hoofdzaak gestelt, over welke ik tegen U geschreeven heb: indien het U goed gedacht had, dit éénevouwig te kennen te geeven, en des noods Uwe nieuwe stelling, (c) zoo veel mogelijk te bevestigen; onze zaak zoude nu afgedaan zijn, en niemand 'er mischien meer aan denken.

Dan,

(c) Dus zal ik het gevoelen korthedshalven noemen, het welk de Heer CAMPER thans tracht te doen zien. dat Hy met de bewuste woorden bedoelde voortstellen.

Dan, gelijk ik gezegt hebbe, de wijze op welke Gij het één en ander hebt voorgesteld, is zoodanig, dat ik dezelve met geen stilzwijgen kunne voor bij gaan, maar mij genoodzaakt vinde, om, ter mijner eigene Verdediginge, dezelve voor het oog van alle onzijdigen bloot te leggen. Ik zal, ten einde mij niet te vergisfen, Uw Antwoord stuksgewijze beschouwen, telkens Uwe eigene woorden bijbrengen, de plaatze aanwijzen daar dezelve gevonden worden, en daar door ieder eenen in staat stellen, om zich zelve te overtuigen, dat ik ten minsten de goede trouw in deezen twist niet geschonden heb.

Gij begint, mijn Heer, met mij Uwe *verwondering en verbaastheid* te betuigen, *over de zonderlinge vier brieven*, gelijk gij ze noemt, *die ik goedgevonden had tegen U te schryven*, en, vaart gij voort, *dien te geeven een opschrift, welke bedektlyk inhoud, als of ik in myne Inleiding tot de Verbandeling over de tekenen van leven en dood enz. in der daad beweert had, dat der Maatschappye in het geheel niet geleege ware, of*

Vrou.

Vrouwen hare onechte Kinderen vermoorden, dan niet? (d) Men moet, deze woorden lezende, terstond een zeer ongunstig denkbeeld van mij vormen; men moet mij natuurlijker wijze aanmerken als een' Man, diens groote oogmerk was, zijne Leezeren al bij voorraad tegen U in te neemen, en hun Uwe Verhandeling van eenen zeer haatlijken kant te doen voorkoomen: dan gij loopt gevaar, mijn Heer, dat veelen dit zullen omkeeren, wanneer zij zien, hoe ik zelf mij ten dien opzichte hebbe uitgedrukt. Gy beweert, dus luiden mijne woorden, *dat eene Moordenaares van haar eigen Kind, niet misdoet aan de Maatschappye, maar alleenlyk aan zich zelve. Hier uit volgt, dat de Maatschappye er geen belang by heeft, dat deeze misdaad gestraft wordt; ja zelfs, dat het om der Maatschappye wille niet noodig is, dat men dezelve te keer gaat.* IK BEN NIET ONREDELIJK GENOEG, OM U DEEZE GEVOLGEN ONDANKS U ZELVEN OP

TE

(d) Antwoord aan S. M. V. D. bladz. 1, 2.

TE DRINGEN; INDIEN GY DEZELVE NIET VOOR UWE REKENING NEEMT, ZAL IK ZE U NIET TOESCHRYVEN: *maar dit blyft daarom evenwel zeker, dat deeze gevolgen uit Uwe stelling natuurlyker wyze en zonder eenigen dwang voortvloeyen.* (e) Uit deeze woorden kan men zien, dat ik 'er zeer verre af geweest ben, van U de gevolgen toe te schryven; die in Uwe stelling lagen opgesloten; het welk ik altoos als eene zeer laage en haatlyke manier van redentwisten heb aangezien; maar het stond my daarom vry die gevolgen te keer te gaan, dewelke, zoo ras gy ze niet erkende, niet voor Uwe Rekening liepen.

Naa hier op gezegt te hebben, dat *myne tegenwerpingen met eenige heuschheid gedaan zijn*, betuigt gy, *niet te kunnen ontveinzen, dat myn eerste brief U wat op te hoogen toon geschreeven voorkomt.* (f) Dewyl dit hier aankomt op de wyze, op dewelke U dit voorkomt, zoude het dwaasheid

(e) Belang der Maatschappye, bladz. 9, 10.

(f) Antwoord. bladz. 2.

heid zyn, het te willen tegenspreken; maar dit is zeker, dat ik geen oogmerk altoos gehad hebbe, om op eenen hooger toon te schryven, dan ik wist, dat met den afstand tusschen my, en eenen beroemden Hoogleeraar bestaanbaar was: ook betuig ik tot hier toe niets van dien aart in myne brieven te kunnen vinden, het welk na eenen hoogen of meesterachtigen toon zweemt, die ik zeer wel weet, dat niemand minder dan my voegen zoude. Maar Gy brengt my de redenen onder het oog, waarom het U dus is voorgekomen, *te meer*, zegt gy, *terwijl gij mijne gevoelens, op verscheidene plaatsen, als zoo nadeelig voor de Maatschappije, en zoo schadelijk voor de goede orde voorstelt, als of ik, op het leezen van Uwe brieven weg moest zinken in schaamte* enz. (g) Dit heet dan op te hoogen toon schryven, wanneer men iemands gevoelens als nadeelig voor de Maatschappye, en schadelijk voor de goede orde voorstelt? wel aan, het zy zoo! Maar heb ik

(g) Bladz. 2, 3.

ik dit gedaan met betrekkinge tot *Uwe gevoelens*? Hoe, myn Heer! Gy zegt immers zelf, dat het *Uwe gevoelens* niet waren, die ik bestreeden heb: het waren gevoelens die Gy schein te hebben, maar die Gy echter in den grond niet had, dewyl Gy eene geheel andere betekenis aan die woorden hechte, in welke ik meende, dat dezelve waren voorgesteld. Maar zult Gy zeggen, *het waren gevoelens, die Gy als de mijne aanmerkte*: het is zoo; maar myn Heer, dan dient men te onderscheiden, dat ik het schadelyke en naadeelige daar van niet aan Uwe stelling, maar aan de gevolgen, die 'er in lagen opgeslooten, schoon ik dezelve U niet toerekende, heb toegeschreeven, wel uitdruklyk zeggende, dat dezelve *al te ongerijmd waren, om door eenen Man van Uw verstand beweert te worden*; dat Gij ondertuschen navolgers zoudt kunnen bekoomen, die minder verstands hadden, en zich om de gevolgen niet bekommerden, die uit die stellingen voortvloeyen, en, dat ik om derzulken wille, de moeite zoude neemen, om de valscheid dier gevoelens

te

te bewijzen. (b) Het geen Gij 'er bij voegt, dat ik Uwe gevoelens als zoo schadelijk heb voorgesteld, als of Gij op het leezen mijner brieven *weg moest zinken in schaamte*, is wat al te sterk uitgedrukt; ik heb het ten minsten nimmer gedacht, veel minder geschreeven. Al wat ik van dien aart gezegt hebbe, is, *Ik kan niet gelooven, myn Heer, dat Gy die ongelukkige stelling, tegen welke ik thans spreek, eer Gij ze op het papier bracht, met Uwe gewoone nauwkeurigheid overwoogen hebt; Gij zoudt ze anders als Uws onwaardig, terstond uitgewischt hebben. (i)* Zagter kon ik mij niet wel uitdrukken, om te kennen te geeven, dat 'er in die stelling, welke ik meende, dat door U bedoelt werdt, gevolgen lagen opgeslooten, van welke ik vooronderstelde, dat Gij zelf ten uitersten afkeerig zijn zoudt; en naa alles wat wij 'er nu over en weder van gezegt hebben, kan ik noch niet anders zeggen, dan, *indien Gy deeze woorden*

(b) Blad. 30. van het belang der Maatschappye.

(i) Blad. 20.

den met Uwe gewoone nauwkeurigheid overwoogen had, gy zoudt ze terstond uitgewischt hebben; ten minsten gy zoudt 'er het zy in eene kanttekening, of op eenige andere wyze iets bygevoegt hebben, om Uwe Leezers van de betekenisse te verwittigen, in welke zy Uwe woorden hadden op te vatten.

De vierde Brief, dus vaart gy voort, is met eene drift geschreeven, die weinig strookt met die beginsels van bezadigheid, welke gy voorwend. Dog, ik ben niet voornemens Uwe brieven van slotrede tot slotrede, of van bladzyde tot bladzyde na te gaan, en te beantwoorden (k). Ik had wel gewenscht, myn Heer, dat gy dit gedaan had, en 'er de byzonderheden bygevoegt, dewelke het U toefcheen, dat ik in drift geschreeven heb; onze Leezers zouden er dan beter over hebben kunnen oordeelen; want wien zullen ze nu gelooven, indien ik beweere den vierden brief, zoo min als de voorigen, in drift geschreeven te hebben?

(k) Antwoord. Bladz. 3.

ben? Men vooronderftelt fomtyds een byzonder oogmerk by eenen Schryver, men befchouwt zyne uitdrukkingen van dien kant, en dan kan het niet anders zyn, of verſcheidene van dezelve moeten hem geheel anders voorkoomen, dan zy zouden gedaan hebben, indien hy den Schryver op zyn woord geloofd had, dat hy ter goeder trouwe handelde, en geen ander oogmerk bedoelde, dan de belangens der waarheid te bevorderen, die hy verklaart had, dat by hem boven alles gelden.

Op de zelfde bladzyde zegt gy, dat *niets gemaklyker is, dan iemands woorden te verdraayen, niets gemaklyker, dan een gedagte uit zyn verband te haalen, en dien als allerongerymdft den Leezer voor te ſtellen.* Ik ben het hier in volkomen met U ééns, myn Heer, en het is noch niet lange voorleeden, dat ik van deeze waarheid op het nieuw ten mynen nadeele overtuigt geworden ben. Dan de ſamenhang, waar in deeze woorden voorkomen, is zoodanig, dat iemand, die alles niet oplettend nagaat, of bekwaam is om U volftrekte tegenſtrydigheden

den toe te schryven, al ligt zoude denken, dat Gy dit met betrekkinge tot myne brieven hebt aangemerkt: om zulke Leezeren te gemoet te komen, moet ik hun onder het oog brengen, dat Gy dit in geenen deele kunt bedoelt hebben, dewyl Gy in den brief, dien Gy my de Eer aangedaan hebt, van aan my te schryven, zelf be-
tuigde, in dat gedeelte ten minsten myner brieven, waar in de Hoofdzaak van onzen twist vervat was, *geene onbescheidenheid ontmoet te hebben*; en 'er nu in druk byvoegt, *dat myne tegenwerpingen met eenige heuschheid gedaan zyn, en uit geene kwaadaartige beginselen voortvloeyen*, (blad. 2, 3.) het geen met het verdraayen van iemands woorden, en het uit zyn verband rukken zyner gedagten niet bestaanbaar is, als het welk ik wel deeglyk als eene zeer groote onbescheidenheid, en onheuschheid, en verregaande kwaadaardigheid zoude aamelden.

Het geen Gy zegt, *dat zeer veele kundige en onzydige Lieden zoo in Holland als in Friesland oordeelden, dat myne redeneerin-*

gen gegrondvest waren op eene misvatting van Uwe woorden, (1) kan niet anders dan my ten hoogsten verwonderen: zeer veele Liedden oordeelden dus? en dat Liedden, die door Uzelven voor kundig en onzydig verklaart worden? Oordeel zelf, myn Heer, hoe zeer my dit verwonderen moete, daar ik, geduurende mijn verblijf in Holland, en naa mijne te huiskomst, al eene groote menigte van Menschen, zoo in Holland als in Vriesland, en daar onder niet weinige zeer kundige, en alle onzijdige Liedden, over ons verschil heb hooren spreekken, en daar onder *niet éénen* gevonden heb, die van gevoelen was, dat ik Uwe woorden verkeerd verstaan had, zelfs niet, naa dat zij Uw Antwoord op mijne brieven gelezen hadden. Zoo éénzijdig is het geval dikwils, om ons te vleijen!

Het is in der daad niet uit te leggen, zegt gij, op dezelfde bladzijde, dat het met het bart van eenen Christen Leeraar over één te brengen zy, hoe gy, ten einde te toonen,

(1) Bladz. 5.

nen, dat Kindermoord eene misdaad is, het welk ik, volgens Uwe eige toestemming, niet ontkent hebbe, goed hebt kunnen vinden, my, die voorzeker U nooit beleedigt hadde, te brandmerken, als iemand die de verfoeylykste misdaden en grouwelen goedkeurt, en verdedigt. (m) Indien het waar was, mijn Heer, het geen gij hier van mij beweert, dat ik naamlijk, om te toonen, dat Kindermoord eene misdaad is, U had willen brandmerken, als iemand die de verfoeylykste grouwelen goedkeurt, zoude men met U zeggen moeten, het is niet uit te leggen, hoe dit met het hart van eenen Christen Leeraar over een te brengen zij. Maar, mijn Heer, waarom noodzaakt gij mij, om te zeggen, dat het één en ander volstrekt bezijden de waarheid is? Mijne brieven waren niet ingericht met oogmerk om te toonen, dat Kindermoord eene misdaad is, dit had ik toegestemt, dat gij zelf niet ontkent had; en welke dwaasheid vooronderstelt gij dan in mij, waar door ik iets tegen U schrijven

ZOU-

(m) Bladz. 5

zoude, schoon ik wist, dat gij het daar in met mij ééns waart? neen ik bedoelde daar in, te toonen *dat Kindermoord eene misdaad tegen de Maatschappye is*, om dat ik éénvouwelijk geloofde, dat gij de woorden, *zij misdoet niet aan de Maatschappye*, in derzelfver eigenlijke en gewoone betekenisfe gebruikt had. En heb ik, om dit oogmerk te bereiken, *U gebrandmerkt als iemand, die de verfoeijlijkste grouwelen goedkeurt?* Mijn Heer, welk eene overijling! zoude ik, indien dit mijn oogmerk geweest ware, gezegt hebben, *dat ik de menschlievende eindens prees, die men klaar zien kon, dat door U bedoelt werden, en van harten wenschte, dat ze mogten bereikt worden?* (n) Dat ik het *als eene onredelykheid aanmerkte, U de gevolgen, die ik toonde, dat uit Uwe stelling zeer natuurlyk voortvloeyden, toe te rekenen?* (o) Zoude ik niet hebben blyven stille staan op verscheidene uitdrukkingen, die in die zelfde Inleiding voorkomen, zoo als

(n) Het belang der Maatsch. Bladz. 5.

(o) Bladz. 10.

als, maar waarom grouwelstuk? waar uit ik, ware ik met zulke haatlyke voorneemens bezwangert geweest, gemaklyk zeer onaangenaame besluiten zoude hebben kunnen trekken, uitdrukkingen die ik enkel met den vinger aanroerde, en in het vervolg, zoo veel my mooglyk was, in Uwe plaatze heb zoeken te plooijen. En hoe kan ik bedoelt hebben, U te doen voorkomen als een Man die de verfoeylykste grouwelen goedkeurt en verdedigt, daar ik uitdruklyk gezegt hebbe, dat *eene Kindermoorde-naares* VOLGENS UWE EIGENE WOORDEN, hoe gunstig men ook over haar denke, zich aan eene noch grootere misdaad, dan die, over welke zy berouw heeft, onwettige gemeenschap, schuldig maakt: dat dus de omstandigheden wel veroorzaaken kunnen, dat die misdaad minder strafbaar, minder gruwlyk wordt, maar dat de daad zelve, NAAR UWE EIGENE GEDAGTEN, altoos misdadig, altoos volgens de *Wetten* strafbaar blyft: en daar ik 'er de plaatzen zelve, alwaar Gy dit beweert, wel duidelyk heb bygevoegt. (p)

B 4

Dus

Dus handelt men niet; wanneer men zyne party haatlyk zoekt te maaken: Gy hebt waarschynlyk myne brieven ter loops doorgelezen; om Uwe eerste nieuwsgierigheid te voldoen, in eene haastigheid beslooten daar op te antwoorden, en zonder ze verder in te zien, Uw antwoord opgestelt: Want dat gy opzetlyk en tegen beter weten aan zulk eene onwaarheid zoudt ter neder gezet hebben, wat anderen daar van ook denken moogen, ik voor my geloof het niet: neen, myn Heer, Uw geheugen heeft U niet wel gedient, en Gy had behooren te bedenken, dat wy, wanneer wy driftig zyn, daar zelden wel van gedient worden: Lees, bidde ik U, bedaardlyk het geen ik, bladz. 42. van myne brieven, aangaande Uw oogmerk gezegt heb; en Gy zult zien, dat ik verongelijkt ben: *om de kracht van dit bewys te ontduiken, zoude men moeten staande houden, dat Kindermoord geene ondeugd is. Een gevoelen, het welk men U evenwel nimmer zoude hebben kunnen toeschryven, al ware het, dat Gy het niet openlyk had tegengesprooken. Wel is waar, 'er ko-*
mien

men in Uwe Verhandeling uitdrukkingen voor, dewelke met den eersten opslag iets dergelyks zouden kunnen schynen te bebelzen: maar gelyk ik reeds in mynen eersten brief aanmerkte, gy toont klaar genoeg, hoe ver gy 'er af zyt, van zulk eene ongerymdheid te beweeren. Neen! Uw oogmerk is alleenlyk, de misdaad van Kindermoord in een minder haatlyk licht te doen voorkomen, dezelve van de verschoonbaarste zyde voor te stellen, en zoude ik gezegt hebben, voor dezelve te pleiten, ware het niet, dat gy dit met ronde woorden ontkent had. Was dat U brandmerken als iemand die de verfoeilykste grouwelen goedkeurt? Noch één woord, myn Heer, en dan zal ik hier afstappen: uitdrukkingen van dien aart, doen altoos veel kwaads in eenen pennen twist; zy zyn te haatlyk om te overtuigen, al waren zy op waarheid gegrondvest; en geeven, om dat zy gemaklyk kunnen omgekeert worden, Uwen tegenschryver altoos de wapenen in de hand om U zelven te bestryden: ik zal 'er my niet van bedienen, om dat ik my zelven geene vryheid geeve

tot iets, het geen ik in anderen afkeure; het is my wraaks genoeg, dat ik my zoude kunnen wreeken.

Nu komen wy dan tot dat gedeelte van Uw Antwoord, myn Heer, waar in Gy Uw gevoel over de misdaad van Kindermoord nader te kennen geeft. *Ik moest onderstellen*, zegt gy, *dat alle myne Leezers ervaaren genoeg waren, om ten klaarsten te zien, dat ik van de Maatschappije spreekende, niets anders kon bedoelen, dan derzelver veiligheid.* (q) Gij hebt te veel onderstelt, mijn Heer, want niet één van alle Uwe Leezers, zoo veel ik 'er van gehoord hebbe, heeft daar aan gedacht, veel minder het ten klaarsten gezien. En waarlijk naa Uw Antwoord, meer dan ééns, van voren tot achteren, en met alle mooglijke onbevooroordeeldheid geleezen te hebben, moet ik tot mijne vernedering bekennen, onervaaren genoeg te zijn, van het noch niet te kunnen zien. Zie hier mijne redenen: *Vooreerst* komt die uitdrukking, *zij*
mis-

(q) Bladz. 7. van het Antwoord.

misdoet niet aan de Maatschappij, niet voor in eenigen samenhang, waar uit men zoude kunnen denken, dat 'er iets anders mede bedoelt was, dan de misdaad van Kindermoord van de verschoonbaarste zijde voor te stellen, of, gelijk Gij U zelf in Uw Antwoord hebt uitgedrukt, om de beklagenswaardige Kindermoordenaresses, zoo veel mogelyk, in billykheid te verdedigen. Er wordt op die geheele bladzijde zoo min als op de voorgaande en volgende één woord gerept van den invloed, dien Kindermoord heeft in de veiligheid der Maatschappij, om daar uit de wettigheid of onwettigheid van doodstraffen afteleiden. Het geheele verband leert ons, dat Gy toen noch niets anders bedoelde, dan alles, wat tot verschooning van Kindermoordenaresses kon gezegt worden, by één te voegen; een oogmerk, dat ik geheel niet afkeurde, maar als prijswaardig en menschlievend aanmerkte; schoon ik van gedachten was, en noch ben, dat gij daar in te verre gegaan zijt, en in dien ijver ook tot verschooning
van

van die ongelukkigen gezegt hebt, dat zij niet aan de Maatschappye misdoet; het welk ik, inden samenhang waar in het voorkomt, niet anders kon aanmerken dan als eene rede te meer, waarom de Maatschappy, of de Wetgeever, die in haare plaatze komt, naar Uwe gedachten, te eer behoorde te besluiten, om de straffe Wetten van Keizer KAREL af te schaffen; (want dit volgt onmiddelyk op de 16 bladzyde) voor zoo verre zy naamlyk niet tegen de Maatschappye gezondigt hebbende, deeze, of haar zichtbaar hoofd, ook geen Recht konde hebben om haar te straffen. Hier by komt *ten tweeden*, dat men de uitdrukking, *zy misdoet niet aan de Maatschappye*, niet kon opvatten, als of 'er stond, *zy misdoet niet aan de veiligheid der Maatschappye*, zonder U noch grootere ongerymdheden in den mond te leggen; *zy misdoet alleenlyk aan zich zelve*, zegt Gy, *en niet aan de Maatschappye! Zy misdoet aan dien God* enz. betekent dit dan ook, *zy misdoet aan de veiligheid van God? (absit blasphemia!)* Maar
 laat

laat ons Uwe opheldering verder zien; *het komt hier op aan, en dat is de vraag, of door de doodstraffe te stellen op Kindermoord . . . . . het welwezen der Misdaadige wordt behartigt, door de doodstraffe, ten tweeden, of die straffe is in voordeel van die onmiddelyk belang had, dat de misdaad niet geschiedde, en ten derden, of'er de nuttigheid en het welzyn der Maatschappye wel aan gelegen legt.* (r) Alles bedriegt my, of nu is Uwe meening noch minder zichtbaar. Hoe, mijn Heer, al wederom eene nieuwe stelling! De eerste stelling was, *eene Kindermoordenaares misdoet niet aan de Maatschappye, maar alleenlijk aan zich zelve, en aan dien God, die zelf misdaaden vergeeft, wanneer zij door een waar berouw gevolgt worden.* Dit zegt gij, bladz. 7. van Uw Antwoord, dat te kennen gaf, *zij misdoet niet aan de veiligheid der Maatschappye; maar drie bladzijden verder leert gij ons, dat dit ook al Uwe eigenlijke meening niet was, maar dat gij het oog hebt op doodstraffe,*

(r) Bladz. 10, 11, 12.

straffe, en bedoelt te kennen te geeven, dat daar door *noch het welzyn der misdaadige behartigt, noch het belang van hem die onmiddelyk beleedigt was bevordert, noch de nuttigheid en het welzijn der Maatschappye bezorgt wordt.* Welk van deeze drie wilt gy, dat wy voor Uwe eigenlijke meening houden zullen? Kiest gij *het eerste*, dan heb ik 'er reeds op geantwoord; of *het tweede*, dan kan ik niet anders zien, of het komt op het zelfde uit; maar bepaalt Gij U nu tot *het derde*, dan antwoord ik, dat mijn oogmerk geenszins geweest is, over de noodzaaklykheid of noodloosheid, wettygheid of onwettigheid van *Doodstraffen* te twisten, en dat ik mij ook noch in dit nieuwe veld niet zal inlaaten. Ik heb wel beweert, dat Kindermoord om der Maatschappije wille verdient gestraft te worden, maar over de wijze van straffe niets bepaalt. Al het gezag dan van DE GROOT, BARBEYRAC, VATEL, BIELFELD, ROUSSEAU en anderen, door U bijgebracht, kan niets tegen mij uitwerken, om dat ik niet gesproken heb van het geen die Mannen bewee-

ren;

ren; hoewel ik mij juist door hun gezag evenwel niet zoude laten afschrikken, om uit myne eigene oogen te zien, en het geen ik zoo wel wist, als dat *Kindermoord eene Misdaad tegen de Maatschappye is*, voor de geheele Waereld staande te houden. Het is hierom dan, dat ik niet zal blyven stil staan op Uwe redekaveling zelve, waar mede Gij poogt te bewyzen, dat de Maatschappye geen Recht heeft om Kindermoordenaars met den dood te straffen, hoewel het mischien niet moeilijk zijn zoude, om 'er hier en daar eenige aanmerkingen tegen in te brengen. En waarlyk, indien het mij lustte, het zoude my gemaklyk zijn, om eene reeks van plaatzen uit schriften der beroemste Mannen bij een te brengen, die het daar in niet met U eens schijnen. Wilt Gij een voorbeeld, mijn Heer, ik kan 'er U meer dan één, uit dezelfde *Institutions Politiques* van den Baron VAN BIELFED, uit welke Gij ééne van Uwe twee Zinspreuken gekoozen hebt, bijbrengen.

Les plus sages Legislateurs, zegt hij (*) *ont fait les Loix les plus sevéres contre ceux, qui commettent, quoi que ce soit, QUI PUISSE TENDRE A LA DESTRUCTION DE LA SOCIÉTÉ*: dat dit laatste van Kindermoord waar is, heb ik in mijne brieven bewezen, en is door U in Uw antwoord op dezelfde toegestemt, gelijk ik reeds getoont heb. Op eene andere plaatze drukt hij zich dus uit: (†) *Trop de Clemence..... pour un Criminel devient une vraie dureté pour le Public, par le danger*, let wel, mijn Heer, *PAR LE DANGER DE LA CONSEQUENCE*. Maar inzonderheid komt hier in aanmerkinge hetgeen hij van den Kindermoord zelve opzetlijk zegt. *Le meurtre d'un simple enfant, né dans la plus vile classe des Citoyens, est un forfait abominable aux yeux de l'Etre Suprême, ET LES LOIX DE TOUS LES PEUPLES POLICÉS LE PUNISSENT DE MORT* (‡). Deeze plaatzen, ten minsten de laatste, zouden niet kwaalijk bij die van

ROUS

(*) Tom. I. Chap. V. § xxvii p. 136.

(†) Chap. vi. § xxxiii. p. 187.

(‡) Tom. II. Chap. xv. § xli.

ROUSSEAU gevoegd hebben, dien ik denke dat BIELFELD in crediet wel gelijk zijn zal. Maar noch ééns, ik heb niet tegen U geschreeven, om te toonen, dat Kindermoord noodzaaklijk met den dood moest gestraft worden, maar alleenlyk om te doen zien, dat, gelyk deeze misdaad eene misdaad tegen de Maatschappye is, en zy 'er dus belang by heeft om dezelve te beteu- gelen, dezelve dus ook, om der Maatschappye wille, verdiende gestraft te worden: gy hebt alleenlyk mynen vierden brief te leezen, myn Heer, om U hier van te overtuigen.

Ik ga met stilzwygen voorbij verscheide- ne onvriendelyke Aanmerkingen, door U by gelegenheid van deeze Uwe ophelde- ring, voorgestelt: zy doen niets om de waarheid te vinden; en ik denk dezelve, door eene heufche behandeling, best te kunnen beantwoorden. Maar ik moet een enkeld woord zeggen, over de wyze op welke Gy, het geen ik van den Zelfmoord gezegd had, hebt bygebracht.

Gy denkt, zegt Gy (f), geheel anders over dit stuk, en vindt goed van de grootheid dier misdaad af te trekken, het nut en voordeel, het welk de Zelfmoorder reeds gedaan heeft aan de Maatschappye. Gy begaat hier eenen kleinen misflag, myn Heer, die waarschynlyk uit gebrek aan genoegsaame oplettenheid voortvloeit. Ik heb het nut en voordeel, het welk de Zelfmoorder reeds gedaan heeft, niet afgetrokken van de grootheid dier misdaad, maar van het nadeel, het welk daar door aan de Maatschappye wordt toegebracht. Dat is, ik heb de misdaad van zelfmoord niet van eenen zedelyken kant beschouwt, of beweert, dat dezelve geene zoodanige zonde is, als Kindermoord, maar ik heb dezelve beschouwt van den kant der Maatschappye, en geoordeelt, dat het nadeel, het welk een Zelfmoordenaar daar aan toebrengh, zoo groot niet is, als dat het welk uit Kindermoord voortvloeit; dewyl de Maatschappye van eenen Zelfmoordenaar reeds eenige dien-

diensten genooten heeft, die zy door zynen zelfmoord niet wederom verliezen kan, daar zy in tegendeel, door het ombrengen van een Kind, alle de voordeelen verliest, dewelke zy van het zelve, geduurende deszelfs geheele leeven, verwachten kon. Lees, bid ik U, bl. 81 en 82. van myne brieven met aandacht, het lust my niet, geduuriglyk myne eigene woorden uit te schryven. Indien men over de waarheid van deeze myne Aanmerkinge oordeelen wil, behoort men de billykheid te hebben, van de omstandigheden aan beide zyden gelyk te stellen. Want indien men by den Zelfmoordenaar vooronderstelt, dat hij een getrouwd Man is, een Vader van één of meer Kinderen, en dat dezelve bestaan en tijdelijk geluk GEHEEL EN AL van zijn leeven afhangt, verandert het zekerlyk grootlyks van gedaante, en ik wil dan gaarne bekennen, dat zulk een Zelfmoordenaar meer nadeels aan de Maatschappije toebrengt, dan sommige Kindermoordenaressen, welker Kinderen mischien evenwel vroegtijdig zouden gestorven zyn.

Was 'er een misflag in de wyze op welke Gy myn gevoelen voorstelt, wy zullen geene mindere onnauwkeurigheid ontdekken in de gevolgen, die Gy uit myne Aanmerking afleidt. *Ik geloof, dus vaart Gy voort (t), dat Gy ten deezen opzichte inwendig over Uwe eigene Redeneering blooft! want, volgens Uwe Rekening zouden de Menschen, hoe zy ouder geworden waren, hoe meerder Recht krygen tot Zelfmoord, en het zoude eindelijk eene plicht worden, als men genoeg gedaan hadde, of geen meer nut konde doen aan de Maatschappije, zich zelven te vermoorden.* Sta my toe, myn Heer, U te moogen verzekeren, dat ik geene de minste redenen hebbe, tot zulk eene *inwendige bloozing*, dewyl, volgens myne manier van redenkavelen, geene van deeze gevolgen uit myne Aanmerking voortvloeyen. Indien ik uit dezelve wilde afleiden, dat de Menschen, naar maate zy ouder geworden zyn, meer Recht krygen tot zelfmoord, en dat het eindelijk hun

plicht

(t) Bladz. 13, 14.

plicht zoude worden, zich zelve om te brengen, wanneer zy genoeg gedaan hadden, of geen meer nut aan de Maatschappye konden doen; zoude ik moeten vooronderstellen, dat de Menschen geene andere betrekking hebben, dan die van leden op eene Maatschappye; dat alle hunne plichten alleenlijk uit deeze betrekking voortvloeyen, en zij dus geene verplichtingen hebben, omtrent God of zich zelve: dat men zijne verplichtingen omtrent de samenlevinge binnen zekeren bepaalden tyd kan afdoen, zoo dat 'er eenige tijd onzes levens overblyve, waar in wij niets voor dezelve te doen hebben: dat wij zelve in staat zijn om te beoordeelen, in hoe verre wij voor het toekomende al dan niet nuttig voor de samenlevinge zijn kunnen; en eindelijk over het algemeen dat het geen ééns eene ondeugd was, een plicht kan worden, wanneer slechts het bijzonder nadeel ophoud, het geen eene persoon, of zeker lichaam door dezelve te lijden heeft: alle deeze ongerijmtheden, zeg ik, zoude ik moeten vooronderstellen; en zulk eene

dwaasheid en onkunde hoop ik evenwel niet, dat Gij mij zult willen toefchrijven.

Neen, mijn Heer, uit mijne Rekening volgt niet, dat de Menschen, hoe ouder zij worden, ook zoo veel meer *Recht* krijgen, om zich zelve om te brengen; maar dat, naar maate een Zelfmoordenaar Ouder is, naar even die maate ook *de Maatschappye door zynen dood minder verliest*; de ondeugd blyft altoos ondeugd, en ik moest de verwardfte begrippen van zedekunde hebben, die men zich als mooglyk verbeelden kan, om te denken, dat dezelve immer in een' plicht kon verandert worden. Dit is myn gevoelen, en waarom ik hier over zoude bloozen, beken ik niet te weeten.

Op de veertiende bladzyde van Uw Antwoord, begint wederom eene andere rede-neering, met welke Gy bedoelt te bewyzen, dat de Maatschappy 'er by verliest, indien eene Kindermoordenaares met den dood gestraft word. Dit kan ik wederom onbeantwoord laten, om dat ik hier over niet getwift heb: maar evenwel in het voor-

by-

bygaan, zo 'er geene andere redenen tegen de doodstraffe zyn in te brengen, vrees ik, dat Gy weinig overtuigen zult: waarom Uwe zaak, door zulke zwakke bewyzen, verdacht gemaakt?

Gij zegt met Recht, mijn Heer, dat Gy er roem op draagt, dat Gy aan Uwe Landslieden hebt durven voorstellen, en als nuttig aanprijzen, dat zy zouden denken op middelen, om de misdaad van Kindermoord geheel voor te komen. (u) Het is van dien zelfden kant, dat ik Uw' voorslag van een Vondelinghuis heb aangemerkt, en als lofwaardig en menschlievend gepreezen. Maar ik zie noch niet zoo klaar, dat gy het straffe loos laten dier misdaad nadeelig geoordeelt hebt, ten minsten niet, dat dit overal uit Uwe redeneering blykt. Ik ben wel verzekert, dat Gy niet bedoelt hebt te zeggen, dat Kindermoord, als misdaad op zich zelve beschouwt, niet moest gestraft worden; maar evenwel het komt my voor, dat Gy U geen party konde stellen, indien men be-

(u) Bladz. 14.

beweert had, dat de Maatschappy als Maatschappy geen Recht heeft, om dezelve te straffen: ten minsten zoo ras het beweezen kon worden, dat eene Kindermoordenaares niet aan de Maatschappye misdoet, in de gewoone betekenis van die woorden, zoude 'er van zelfs uit volgen, dat de Maatschappy 'er geen belang bij heeft, om haar te straffen: eene gevolgtrekking, die ik, hoe natuurlijk ook, U echter niet heb willen opdringen, *indien Gij ze niet voor Uwe rekening naamt*, gelijk zij nu door U openlijk ontkent wordt.

Naa, op bladz. 18 en 19., de redenen, die U tot het voorstaan van een Vondelinghuis bewoogen bloot gelegd te hebben, naamlijk, *om door het zelve HET ONWAARDEERBAAR LEEVEN van die onnozele Wichtten te beveiligen, de ongelukkige Moeders in het zwaarer zondigen voor te koomen, en haar even dierbaar leeven tot meerder nut der Maatschappije te bespaaren*, hebt Gij de onvoorzichtigheid van dus voort te gaan: *dit oogmerk keurt Gij berispelijk, en zelfs in mijten hoogsten strafbaar: Gij wilt dat ik 'er*

be-

berouw van zal hebben, en dat berouw openlyk toonen, en boete doen! God behoede my, dat ik my ooit van zulk een daad berouwe! Het Character, het welk Gy my in deeze woorden toeschrijft, is zoo haatlyk en afschuwlyk, dat ik de grootste redenen der Waereld hebbe van my over U te beklagen, wegens de verregaande belediging, die Gy my daar in aandoet. Welk een Monster moest ik zyn, indien Uwe beschuldiging waar was! *Berispelyk en ten hoogsten strafbaar te oordeelen*, dat iemand uit beginfelen van Menschlievendheid een middel voorstaat, om het leeven van onnozele Kinderen te beveiligen, derzelve Moe- ders voor eene zeer onnatuurlyke misdaad te bewaaren, en haar tot nut der Maatschappye te behouden! waarlyk, myn Heer, iemand die tot zulk eene godloosheid bekwaam was, zoude als het aller gevaarlykste Lid in de famenleevinge moeten aangemerkt worden, en de verachting van alle weldenkende Menschen verdienen. Maar hoe komt Gy 'er toe, myn Heer, dat Gy mij als zulk een' booswicht wilt doen aan-

merken? Waarom stelt Gy geen meer belang in de Achting van Menschen, die de waarheid lief hebben? Waarom geeft Gy U zelve bloot aan de scherpste verwijten, die een rechtmatig misnoegen my zoude kunnen in den mond leggen? Hoe! indien men U eens om bewijs vroeg van deeze beschuldiging? of indien men U onder het oog bracht, dat dezelve in alle hare omstandigheden volstrektelijk verdicht is, en dat 'er in alle mijne vier brieven geen woord voorkomt, het welk men zoude kunnen gisfen tot dezelve aanleiding gegeven te hebben? Weet Gij iets dergelijks, mijn Heer, Uwe Eer vordert dat Gij het bekend maakt, mijne Gemeente, ja de geheele Maatschappij heeft belang in die ontdekking; en zo Gij het niet doet, zal men Uw stilzwijgen zelf als eene schuldbekentenis aanzien. Ik ben zeer geneegen om te gelooven, dat Gij, die woorden schrijvende, niet voor had U aan eene eigenlijke lastering tegen mij schuldig te maaken: U kwamen mischien enkele uitdrukkingen verwardlijk voor den geest,

waar

waar van ik mij met een geheel ander oogmerk bedient had; Uw geheugen was, denk ik, op dien tijd U niet getrouw, het geen 'er aan Uw geheugen ontbrak, deed Uwe verbeeldingskracht, door beleedigde zelfsliefde en toorn beftiert. Is mijne gissing gegrond, gelijk ik om Uwes zelfs wille hoope, dan is de beleediging, die Gij mij hebt aangedaan, niet van zulk eene haatlijke natuure, als zij anders zijn zoude; maar evenwel, mijn Heer, is het niet de uiterfte onvoorzichtigheid zoo los heen en met zulk eene geringe oplettenheid, in eene zaak van zoo veel gewichts te werk te gaan, en zonder acht te slaan, of dezelve waar, dan valsch zij, eene beschuldiging tegen iemand, die in eenen openbaaren post gestelt is, in te brengen, dewelke geene andere uitwerkfelen kon hebben, indien zij geloofd wierdt, dan dat hij 'er ten eenenmaale nutloos door gemaakt, en alle de goede uitwerkfelen van zijnen dienst gestremt wierden? Zulk eene handelwijze is Uwes onwaardig!

Het geen op de drie volgende bladzijden

den voorkomt, onder den tijtel, *Bedenkingen over het Vondelinghuis*, ga ik met stilzwijgen voorbij, éénsdeels, om dat ik wederom niet over de nuttigheid, of, gelijk Gy wilt, de *noodzaaklykheid* van zulk een Huis getwift hebbe, en anderendeels om dat mij deeze Uwe bedenkingen over het algemeen vry wel gegrond voorkomen. Maar het geen Gy vervolgens, onder den tijtel *oorzaak van Kindermoord*, bybrengt, betreft my nader; en Gy schijnt hier minder van de waarheid Uwer Aanmerkingen verzekert geweest te zijn, dewijl Gij het noodig geacht hebt in stede van dezelve te bewyzen, my het geheele gewicht van Uw misnoegen te doen ondervinden, en door eene verwonderenswaardige opstapeling van onvriendelykheden te overtuigen, dat het veiligst is, U op Uw woord te gelooven, indien men voor zyne stoutheid, in van U te verschillen, niet op eene deerlyke wyze boeten wil. Dan hoe het zy, ik ben daar door noch niet afgeschrikt, om Uwe Aanmerkingen te toetsen, en voor zoo verre zy beleedigend voor my zyn, my

mij tegen dezelve te verdedigen.

Ik meene meer dan eens te hebben opgemerkt, dus vangt Gij hier aan, dat de jonge Dogters in de vervoerendste van alle driften, in wanboop naamelyk, en wel alleen de arme dat grouwelstuk pleegden, enz. (v) Wanboop is dan de vervoerendste van alle driften! Uwe bewyzen, mijn Heer? Maar nimmer heb ik beweerd, dat niet eene enkele reizende iemand ontaard genoeg zoude kunnen zyn, om eenen Kindermoord te doen, in weerwil van een Vondelinghuis. Nimmer heb ik gezegt, dat Gij dit beweert had. Van gelyken stemme ik toe, dat zeer veelen lang voor de bevalling zulk een ongelukkig besluit neemen. Het is bijgevolg niet in eene drift, dat dit besluit ter uitvoer gebracht wordt, het geen juist een van de stukken is, die ik in mijne Brieven tegen U beweert hebbe. Dog dat besluit zou nooit in haare harsenen koomen, by aldien zy hoopen konden op een Vondelinghuis, of andere ontheffing van het Kind. Hoe mijn Heer, zoude dit nooit kun-

(v) Bladz. 24.

kunnen gebeuren? Gij hebt immers zelf gezegt, niet beweert te hebben, dat niet EENE ENKELE REIZE iemand ontaard genoeg zoude kunnen zijn, om eenen Kindermoord te doen, in weerwil van een Vondelinghuis. En Gij hebt dit gezegd op dezelfde bladzijde, slechts tien regels vroeger. Gij zult hier zekerlijk in ééne van deeze twee betuigingen de woorden in eene ongewoone betekenisfe neemen, want anders zoudt Gij U zelven tegenspreken. *De Wanhoop, of alles bedriegt my, begint reeds met het gewaarworden van Zwangernis.* Indien 'er geen derde mogelijk is, is het zeker, dat alles U bedriegt; want de wanhoop zal niet bij het gewaarworden van Zwangernis beginnen, zoo lang 'er noch eenige hoop voor haar overgebleeven is, om of haare schande te bedekken, of voor den vrugt haarer onkuischheid genoegsaam onderhoud te verkrijgen; en dan eerst, wanneer zy meent verzekert te zijn, dat zij noch het één, noch het ander te wachten heeft, dan eerst kan zij gezegt worden *te wanhoopen*, dan eerst kan men denken, dat

dat deeze drift bij haar gebooren wordt.

Ik heb, dus vaart Gij voort, Uwe gedachten, bl. 49 en 50, met een innerlyk leedweezen geleezen, en als niet Christelyk, niet gemoedelyk, en niet menschlievend aangemerkt; naamelyk, dat veele de Kinderen vermoorden, om zich ongestoorder aan de misdaad van Hoererye op nieuws over te geeven. Waarom, bid ik U, die ongelukkige zoo ongehoord veroordeelt (w). Het is zeker, mijn Heer, dat wij grootliks verschillen in onze zedekundige begriipen; dit blijkt uit het geheele beloop van onzen twist; en daar aan alleen kan ik het toeschrijven, dat Gij mijne gedachten als onchristlyk, niet gemoedlyk, en onmenschlievend hebt aangemerkt. Voor zoo verre Uwe denkbeelden van Zedekunde, uit het geen Gij, met betrekkinge tot ons verschil, geschreeven hebt, kunnen opgemaakt worden, is het naar Uwe gedachten met de beste deugd bestaanbaar, zich door een weinig geld en schoonschijnende beloften te laten

over-

(w) Bladz. 25.

overhaalen tot verzadiging der wellust, alhoewel en de Wetten van het Christendom, en die van den Burgerstaat alle onkuifschheid, alle vleeschlijke gemeenschap voor het Huwelijk, als misdadig aanmerken; en naar mijne gedachten niemand den naam van *allderugdzaam* kan draagen, die niet stiptlijk alle deeze Wetten gehoorzaamt. Maar het is aan den anderen kant, volgens Uwe gedachten, onchristlijk en onmenschlievend, wanneer men niet gereed is om alles, wat tot verschooning van deezem of geenen misdadigen gezegt kan worden, op allen die zich aan die misdaad schuldig maaken, toe te passen: daar, naar mijn oordeel, het Christendom waarheidsliefde vordert, en de tederste menschlievenheid wel wil, dat wij in twijffelachtige gevallen na de zachtste zijde zullen overhellen, maar niet, dat wij alles, waar of valsch, zullen bij een brengen, om schuldigen vry te pleiten. Bij zulk een onderscheid in Zedekundige begrippen, kon het niet anders zijn, mijn Heer, of mijne Aanmerkingen moesten U als onchristlyk

voorkomen ; maar Gy kunt niet van my verwachten , dat ik , die de Zedenleere des Evangeliums prediken moet , my naar andere denkbeelden , dan die dit Evangelium aan de hand geeft , schikken zal .

Het geen Gy hier op doet volgen , is van dien aart , dat ik gaarne belyde , niet te kunnen begrypen , wat Gy daar mede bedoelde . Het zy my geoorlooft te gissen , dat het eene wederlegging zal zyn van myne gedachten , die Gy met zoo veel leedweezen betuigt geleezen te hebben , en daar in bestaande , dat het NIET ALTOOS jonge , onnozele , en allerdeugdzaamste Dochters zyn , die onder de vervloekte verleiding bezweeken , eene berouwende misdaad , in wanhoop door een noch grooter , onbezonnen zoeken te bedekken ; maar dat 'er onder anderen , ook Vrouwlieden gevonden worden , die , of uit vuile beginselen van onkuisheid , of door laage hebzucht , zich aan de wellust geheel en al overgeeven , haare lichaamen voor ieder eenen veil hebben , en zelfs wel op gelegenheden loeren , om onervarene Jongelingen in

haare netten te verstrikken, enz. gelyk men het één en ander in zyn verband, van bladz. 47 tot 50. in myne brieven vinden kan. Om dit te wederleggen, het geen ik niet meende, dat door iemand, die eenige kundigheid heeft van de geschiedenisfen des Menschdoms, zoude geloochent worden, begint Gy, *met my te verzekeren, dat ik de Vrouwen niet kenne, en geene ondervinding hebbe, van haare gemoedsbeweelingen, als ik zoo oordeel.* Afgedaan, myn Heer, dit bewys is onomstootlyk! *Ik hebbe te dikwerf onwettige verlossingen bygewoond, vaart Gy voort, om niet van naby te weetén, hoe sterk de wroegingen zyn in dat smertelyk tydstip, en hoe hartbreekende de jammerlyke uitroepingen zyn van zorge by die Elendelingen, over haare Nieuwgeboorene Vrucht.* Ik geloof het één en ander van harten, maar ik kan niet zien, dat dit iets het geringste bewyft in de zaak, van welke wy thans spreekén. Gy hebt zeer dikwerf onwettige Verlossingen bygewoont; maar waren dit zulke onwettig bezwangerde Vrouwen, die haare Kinderen ombrachten?

ten? Neen myn Heer, deeze waren juist die ongelukkigen, die onder de verleiding bezweeken, echter toonden dat zy of te deugdzaam waren, of te veele vreeze hadden voor de straffe, om het ongelukkig bewys haarer zwakheid te verdelgen, en eene misdaad, over welke zy berouw hadden, door eene noch afschuwlykere te bedekken. Dat zulke Vrouwen in die benauwde oogenblikken haarer baaringe door de hevigste wroegingen gefoltert worden, dat haare moederlyke tederheid voor de onschuldige deelgenooten haarer schande en elende, de hartbreekendste klachten uitboezemt, is zeer gemaklyk te begrypen. Maar Gy ziet immers zelf, dat men van deeze geen besluit kan trekken op die Vrouwen, die toonden dat zy alle moederlyke tederheid verbannen hadden, en bekwaam waren, om zich aan de onnatuurlykste wreedheid schuldig te maaken. By de verlosfing van zulke Vrouwen zyt Gy zekerlyk nimmer tegenwoordig geweest, en Gy kunt dus door Uwe eige bevinding niets weeten, van *de sterkte haarer wroegingen,*

of van *het hartbreekende der jammerlyke uitroepingen van zorg* bij die *Elendelingen*, over *haare nieuwgeborene Vrucht*; of liever, het is zeker, dat by de zoodanigen niets van dat alles bespeurt wordt, want, (om niet beschuldigt te worden, dat ik *die ongelukkigen ongehoort veroordeele*, zal ik 'er het bewys byvoegen,) want, zegge ik, zy vermoordden haare Kinderen, het welk noch met het denkbeeld van sterke wroegingen, noch met hartbreekende uitroepingen van zorg voor dezelve bestaanbaar is. Het blykt zeer klaar, myn Heer, dat Gij bij het schilderen van dit tafereel, juist niet dacht, om het oogmerk van onzen twist; en het schijnt mij toe, dat Gij U op meer plaatzen, daar aan niet sterk gebonden hebt; iets het welk het behandelen van dergelijke verschillen zeer onaangenaam, en teffens zeer moeilijk maakt: Gij noodzaakt mij daar door, om U van stap tot stap na te gaan, en ongelukkig was ik, zoo het onze Leezers niet ook deden! ten minsten uit alles wat Gij hier zegt van die onwettig bezwangerden, bij welker verlossing Gij be-

betuigt tegenwoordig geweest te zijn, ziet men duidelijk, dat Gij toen 'er niet aan dacht, dat wij van Kindermoordenaarsfen spraken; van welke men niet zeggen kan, dat *de verachting en verwyten van haare Ouders, Vrienden en Maagen, haaren staat noch elendiger en haar leeven bitter maaken*; dewijl deeze haare zwangerheid voor Ouders, Vrienden en Maagen welzorgvuldig verborgen houden, en dus derzelve verachting noch verwijt te duchten hebben.

Het is waarschijnlijk om Uwe redekaveling levendiger te houden, dat Gij 'er hier en daar eenige onvriendelijke aanmerkingen tegen mij tusschen stroot: een Man van Uwe bekwaamheid behoorde zijne toevlucht niet te neemen tot zulke laage middelen, om geleezen te worden. Van dien aart is, het geen Gij zegt in die zelfde zogenaaemde wederlegging van mijne gedachten, met welke ik thans bezig ben. *Een zwak verleidend oogenblik, dus leert Gij ons, een weinig geld en schoonschynende beloften, zyn de oorzaken van deeze beklaa-*

gelyke rampen! voor welke Gy Uw harte toesluit! (a) van welke rampen, bid ik U, spreekt Gy hier? van Kindermoord, en haare gevolgen? maar kan men deeze aan een zwak verleidend oogenblik, een weinig gelds, en schoonschynende beloften, als oorzaaken toeschryven? Deeze kan ik wel als oorzaaken van Hoererye aanzien; maar dat eene Kindermoordenaares zich in een zwak oogenblik, door een weinig gelds en schoonschynende beloften tot het vermoorden van haar Kind zoude laten bewegen, dit beken ik, niet te kunnen gelooven. Of verstaat Gy onder deeze rampen de Hoerery en de jammerlyke gevolgen, die daar uit eigenaartig voortvloeijen? maar dit komt niet overéén met den tytel waar onder Gy dit voorstelt, *oorzaak van Kindermoord*, en zoude ook in geenen deele te pasfe komen. Gy bedoelt dan misschien te zeggen, dat deeze drie opgenoemde stukken oorzaaken van Kindermoord zyn, voor zoo verre zy eerst oor-
zaa-

(a) Bladz. 26. van het Antwoord.

zaaken waren der onwettige gemeenschap, waar uit dat Kind voortkwam, en de Moeder geene aanleiding tot het ombrengen van haar Kind zoude gehad hebben, indien het zelve niet op zulk eene wyze gebooren was: maar deeze redekaveling heeft te veele gaapingen, dan dat ik ze U zoude durven toeschryven; en ik oordeel het daarom veiligst hier niets te beslissen, maar het aan U zelve over te laten, om ons te onderrichten van de betekenis, in welke wij deeze Uwe woorden te verstaan hebben. Dan, het geen ik thans voornaamlyk bedoele, is de aanmerking waar mede gy deeze zinscheiding eindigt: *voor welke Gy Uw hart toesluit.* Ik zal 'er niets van zeggen, dan, dat Gy my hier van iets beschuldigt, van het welk Gy met geene mooglykheid weten kunt, of het waar dan valsch zy. Ik heb de Eer niet, van U van naby bekend te zyn, dus kunt Gy door dat middel niet over de gesteltheit van myn hart oordeelen; bygevolg moet Gy soortgelyke besluiten enkel uit myne Brieven over *het belang der Maatschappye* enz.

opmaaken; en in deeze kunt Gy niets vinden, het geen aan Uwe verdenking eenigen zweem van waarheid geeft. Gy zegt, dat ik myn hart voor die beklaglyke rampen (Hoererye of Kindermoord) toefluit, en ondertuffchen bleek het uit myne geheele Verhandeling, dat ik over dezelve wel zeer gevoelig was, dat ik Kindermoordenaarsen met medelyden beschouwde, maar hare misdaad als zeer nadeelig voor de geheele famenleving aan zag, en ten vollen alle de beklaglyke rampen befefte, die daar uit voor den bloei en het geluk der Maatschappije moeten voortvloeijen. Met één woord, mijn Heer, uit het geen Gij van mij weeten kunt, blijkt zoo weinig, dat ik mijn hart voor de rampen, die Hoererye of Kindermoord medebrenge, toefluite, dat een onpartijdig Leezer van onzer beider Schriften, mij het Recht zoude moeten doen, van te bekennen, dat ik in dezelve mijne gevoeligheid en medelyden noch verder, dan Gij in de Uwen hebt uitgestrekt: want buiten het geen daar van in Uwe Schriften blijkt, bedoel ik niet te spre-

spreeken, om dezelfde redenen, waarom ik denke, dat Gy het ten mynen opzichte ook niet behoort te doen.

Geloof my, vaart Gy voort op dezelfde bladzijde, dat de drift der Mannen, door eene verhitte verbeelding gaande gemaakt, grooter is, en snooder om de Vrouwen te verleiden, dan die der Vrouwen om de Mans geweld aan te doen. Wel aan, myn Heer, het zy eens waar, schoon ik liefst ontslagen wilde zyn van de verplichting om U op Uw enkel woord te gelooven, in dingen, zoo als deeze, die Gy met geene zekerheid weten kunt. Maar wy zullen eens vooronderstellen, dat het waar is; wat volgt 'er uit? hebt Gy my nu wederlegt? neen myn Heer, ik heb het tegendeel niet beweert: wanneer sprak ik immer van de drift der Vrouwen, om Mannen geweld aan te doen? ik heb wel gesproken van sommigen, die haare lichaamen der wellust veil geeven, en zelfs wel op gelegenheden loeren, om onervaarene Jongelingen in haare netten TE VERSTRIK-

KEN;

KEN; (b) dit is het werk van zulke schandvlekken der famenleevinge, niet Mannen *geweld aan te doen*, en ik hoop niet dat Gy my onkundig genoeg in myne Moedertaale aanziet, om dit voor woorden van dezelfde betekenis te houden. Of bedoelt Gy mischien te beweerden, dat de drift der Mannen, om de Vrouwen te verleiden, grooter is, dan die der Vrouwen om Mannen in haare netten te verstrikken? Ook dit kan ik U toestemmen, zonder daar by iets te verliezen: want om dat de drift der Mannen tot verleidinge der Vrouwen grooter is, dan die der Vrouwen tot verstrikkinge der Mannen; kunnen 'er wel eenige Vrouwlieden zyn, die het daar op toeleggen; en dit alleen heb ik gemeent, toen ik U vroeg, *of 'er geene zoodanige Vrouwlieden gevonden werden?* (c) Maar het zonderlingst is, dat Gy ten besluite van deeze vreemde redekaveling zegt, *ik zondere enkele*

(b) Bladz. 49. der Brieven over het belang Maatschappye enz.

(c) Ter laatst gezegde plaats

kele voorwerpen uit, wy moeten van het geheel spreken. Indien ik iets van Uwe woorden verftaa, geeft gy hier mede te kennen, dat ik evenwel niet geheel mis had, wanneer ik die vraagsgewyze betuiging deed, die Gy met zoo veel leedwezen geleezen hebt, en om welke te wederleggen men zoude gedacht hebben, dat Gij U zoo veele moeite gegeven had. Gij zondert enkele voorwerpen uit: deeze zullen dan juist die zyn, op welke ik het oog had; want alle die optellingen van onderscheidene zoorten van Kindermoordenaars, waren niet dan voorwerpen die ik dacht te moeten uitzonderen, om dat Gy, naar myn oordeel, al te algemeen gezegt had, dat het jonge, onnoozele, en allerdeugdzaamste Dochteren waren, die onder de vervloekte verleiding bezweeken, eene berouwende misdaad, in wanhoop door een noch grooter, onbezonnen zoeken te bedekken. Maar zegt Gij, wy moeten van het geheel spreken; het zij zoo! maar het had U dan gevoegt, te bewyzen, dat de Kindermoordenaars over het algemeen, dat is, voor

verre

verre het grootste gedeelte, en slechts nu en dan ééne éénige uitgezondert, met die schetze, dewelke Gy 'er van gegeven hebt, overéénkomen.

Naa dit afgehandelt te hebben, schijnt Gij nader ter zaake te willen komen, en mijn gevoelen rechtstreekser te willen wederleggen. *Wyders*, zegt Gij (d) *waarom moet de drift tot Hoererye de oorzaak zyn des Kindermoords, daar de Moeders van de Kraam hersteld zynde, het zy het Kind leeft, dan niet, voor zich zelve even vatbaar zyn voor de drift tot voortteeling, en even geschikt om die te voldoen?* Hoe, mijn Heer, Gij, die de Vrouwen zoo wel kent, Gij oordeelt het noodig zulk eene vraage te doen! Doch laat ons eerst de vraage zelve van nader bij beschouwen; *waarom moet de drift tot Hoererye de oorzaak zyn des Kindermoords?* Gij hebt eene ongemeene vaardigheid, om den staat des geschils te veranderen. Nimmer heb ik de drift tot Hoererijs, zonder nadere bepaaling, als de

(d) Bladz- 26, 27. van het Antwoord.

de oorzaak van Kindermoord voorgestelt; ik heb gezegt dat 'er Vrouwlieden waren, die of uit onkuisheid, of uit hebzucht, zich aan de wellust overgeeven, haare lichaamen voor ieder eenen veil hebben enz. en ik heb gevraagd, of 'er onder de zulken niet wel gevonden worden, die ondanks alle haare voorzorge bezwangert, zich van allerlei middelen bedienden, om haare Vrucht af te drijven, en dit niet gelukkende, het besluit namen, om haar Kind, zo ras het gebooren zoude zijn, om te brengen, *om zich te ongestoorder aan die zelfde misdaad*, (niet slechts Hoererij, maar het verkoopen van haare lichaamen tot wellust, het verleiden van onervaarne Jongelingen, enz.) *te kunnen overgeeven; met geen onderhoud van een Kind belemmert te worden, noch zich door dat bewys haarer onkuisheid ten toone gestelt te zien.* (e) Dit is zekerlijk niet, de drift tot Hoererije op zich zelve als de algemeene oorzaak van Kindermoord voorstellen; zoo als Gij, door Uw geheugen

mis-

(e) Belang der Maatschappye, bladz. 49, 50.

misleid, van my gedacht hebt: ik behoef dus niet eens te antwoorden, op het geen Gy, ter wederlegginge als het ware van deeze stelling, mij onder het oog brengt; maar ik zal het ten overvloede doen, op dat niemand denke, dat ik slechts het antwoord zocht te ontwyken. Gij vraagt dan, *waarom de drift tot Hoererye de oorzaak van Kindermoord zyn moet, daar de Moeders, het zy het Kind levee, dan niet, voor zich zelve even vatbaar zyn, voor de drift tot voortteeling, en even geschikt om die te voldoen?* Gy zoudt mijn antwoord gevonden hebben, bl. 50. van myne brieven, indien Gy dezelve verwaardigt had, meer dan ter loops ééns door te bladen, naamlyk, *om met geen onderhoud van een Kind belemmert te worden, noch zich door dat bewys haarer onkuisheid ten toone gestelt te zien.* By dat soort van Vrouwlieden naamlyk, van welke ik sprak, komt het 'er niet slechts op aan, dat zy voor zich zelve vatbaar zyn voor de drift tot voortteeling, of bekwaam om aan dezelve te voldoen. Ik sprak van zulke Vrouwlieden, die zich voor
geld

geld der wellust veil geeven, en zelfs wel het op de verleiding van onervarene Jongelingen toeleggen. Zoo ras deeze met een Kind belemmert worden, kunnen zy geene uitwendige vertooning meer van Eerbaarheid maaken, en 'er valt dus een van de beste middelen weg, waar van zy zich anders tot bereikinge van haare oogmerken konde bedienen. Dit zal denk ik, tot beantwoordinge van Uwe vraage genoeg zijn; het lust my niet, dit verder uit te pluizen.

De eisch, dien Gy hier op laat volgen, is zoodanig, dat ik op denzelven nauwlyks behoefte te antwoorden. *Gy hadt my behooren te overtuigen, dus luidt dezelve, met een groot aantal van voorbeelden van jonge Dochters, die ryk, ten minsten vermoogend zynde, haare Kinders uit dartelheid vermoord hadden enz. (f)* 'Er haapert slechts eene kleine byzonderheid aan, anders zoude deeze eisch zeer redelyk zyn; naamlijk, dat ik niet beweert hebbe dat
zeer

(f) Bladz. 27. van het Antwoord.

zeer veele rijke, of vermoogende jonge Dochters, haare Kinderen uit dartelheid vermoorden: Uwe verbeelding is te vruchtbaar, mijn Heer, en zo Gij ze niet betuigt, zult Gij geduurig met harsfenschimmen van Uw eigen maakzel te strijden hebben.

Tot hier toe heb ik het verdriet gehad van te moeten antwoorden op tegenwerpingen en beschuldigingen, die zoo weinig gegrond waren, dat ik mijne verdediging ligtlijk aan elken onpartijdigen Leezer zoude hebben kunnen overlaaten; thans komen wij tot eene andere, die oppervlakkig beschouwt, meer gronds schijnt te hebben. *Gy beschuldigt my, zegt Gij, dat ik de misdaad straffeloos wil gehouden hebben by de Armen, bl. 88. dog nimmer heb ik dit in myn gemoed gehad; enz. (g) letterlijk genomen komt deeze betuiging, dat ik U daar van beschuldigt hebbe, niet meer met de waarheid overéén, dan alle de voorgaanden; want zo men mijne woorden slechts*

zonder

(g) Op de laatst aangewezene plaatze.

zonder vooroordeel leeft, zal men klaar zien, dat ik niets anders bedoelde, dan te toonen, dat Uwe woorden, *zy verdienen eene gelyke verſchooning, om dat zy alle arm zyn, dewelke zulk een growweldaad pleegen,* te veel beweezen, en dat ik dezelve daarom voor geen goed bewys kon aanneemen. Nochtans by nadere overweeing van het geen ik, by die gelegenheid, gezegt hebbe, moet ik bekennen, dat het iemand, voor al die niet zeer bedaard en reeds tegen my ingenomen was, ligtlyk dus zoude kunnen voorkomen; het welke ik betuige dat my van harten leed doet, dewyl dit in geenen deele myn oogmerk geweest is.

Het overige van deeze afdeeling behelſt niets, daar ik gevoeglyk op kan antwoorden; het is eene aanéénſchakeling van haatlykheden, en onredelyke verwyten, die Gy, zoo ras Gy ze met eenen bedaarden geest naleeft, zelf zult afkeuren.

Ook behoef ik my niet op te houden, by het geen Gy 'er ten beſluite over *den Zelfmoord* hebt bygevoegt: aan den éénen kant, naamlyk, was dit het niet, waar o-

ver wy eigenlyk getwist hebben, en aan den anderen kant blykt het, dat Gy de Aanmerkingen, die ik daar over maakte, met Uwe toestemminge bekrachtigt, op eene wyze, die Uwer beleezenheid Eer aandoet, bevestigende het geen ik daar van gezegt had: Alleenlyk komen ook hier noch eenige byzonderheden voor, die my betreffen, en op welke ik slechts als in het voorbijgaan zal antwoorden.

Op bladz. 40 van Uw Antwoord gezegt hebbende, dat *wy de macht hebben, om Wetten te veranderen, te verzagten, of geheel af te schaffen*; laat Gij 'er op volgen: *ik beledige hier door de Wetgeevers in geenen deele, gelijk Gij, om op eene konstige wijze derzelver gunst te lokken, mij gaarne wilt toeschreiven*. Ik bid U, myn Heer, waar uit kunt Gy weten, of ik U dit gaarne wil toeschryven? Deeze verklaring komt immers in het geheel niet voor in Uwe *Verhandeling over de tekenen van leven en dood* enz. ik kon 'er bygevolg in myne Brieven niet op antwoorden, veel minder in dier voege op antwoorden, dat ik U daar door

op

op eene ingewikkelde wyze van beleedigende oogmerken tegen de Wetgeevende Macht beschuldigde. Neen myn Heer, indien ik dit had voor gehad, ik zoude 'er wel gelegenheid toe hebben kunnen vinden; ik had dan moeten stil staan op Uwe vraage, *waarom zijn wij gebouden, de straffe Wetten van Karel den Vyfden* BLINDELING *te volgen*; op Uwe betuiging, dat *men Menschen, die zich zelve voorbedagtelyk het leeven benamen, dagelyks met luister ziet begraven, en KWANSWYS beschouwen als lieden, die van hunne zinnen berooft waren.* Ik had moeten onderzoeken, of zulke uitdrukkingen, letterlyk genomen, wel overéénkomen met den Eerbied, dien men der Overheid van dat Land, waar in men toevallig, of door vrywillige keuze woont, schuldig is; ten minsten, of zy niet kunnen dienen om anderen oneerbiedige gedachten, ten opzichte van haare Wetgeevende wysheid in te boezemen. Maar verre van my zij zulk eene scherpszinnigheid, door welke ik mynen Evennaasten in eene verdenking zoude kunnen brengen, die, voor zynen goeden naam ten min-

sten, gevaarlyk worden moest! Waarlyk, mijn Heer, ik ben niet gewoon, om op zulk eene flinkfe wyze iemands *gunst te lokken*; altoos zal ik het 'er op toeleggen, om bij de Overheid van het Land en de Stad myner inwooninge als een waardig Burger te worden aangezien, maar ik zal het doen door eerbiediging van, en gehoorzaamheid aan haare bevelen; en het zal nimmer in mij opkomen te denken, dat haare *Gunst* voor eenen anderen, laagen, prijs te koop is.

Ik hebbe gesteld, zegt Gy, bladz. 42. *dat iemand, die zich zelven te kort doet, gelyk veel dikwylser gebeurt, dan Gy denkt*, enz. wie heeft U gezegt, myn Heer, dat ik van gedachten was, dat dit slechts zeldzaam voorviel? of hoe dikwils denk ik dan wel, dat dit geschiedt? Beken het, myn Heer, dat Gy hier van niets kunt weeten, om dat ik 'er niets van gezegt hebbe.

Op bladz. 47. vinde ik iets, het geen van dien zelfden aart is, dat is, het geen men, zoo wel als de voorgaande aanmerking, alleenlyk aan Uwe verbeeldinge heeft toe te schrij-

schrijven. Gy zegt naamlyk: *onderwylen werpt gy my te gemoet, dat ik duidelyk, bl. 13. van myne Inleiding zegge, "wel te wilen dat men die laste misdaad, den zelfmoord, op het voorbeeld der Milesiers strafte"*. Waar, bidde ik U, staat deeze tegenwerping? ik kan dezelve in myne Brieven niet vinden: en recht uit gezegt, ik weet het zeker, myn Heer, dat ik dezelve nooit gemaakt hebbe.

Nauwlyks kan ik my weerhouden van iets te zeggen tot beantwoordinge van het geen Gy op het begin van bladz. 50. hebt voorgesteld. Het denkbeeld van *Kinderen, die van de Wieg af spotten met den Zelfmoord, als of het eene aartigheid was, zich zelven om het leeven te brengen*, heeft waarlyk iets zeer byzonders; maar mijn Brief is reeds lange genoeg geworden, en myn oogmerk was niet de nieuwe aanmerkingen, die Gy thans over Zelfmoord gemaakt hebt, te toetzen.

Gy besluit Uw antwoord met te herhaalen, dat Gy geene andere dan heilzaame en Menschlievende eindens met Uwe In-

leiding bedoelde; dit geeft my eene gefchikte gelegenheid om by herhaaling te verzekeren, dat ik dit van den beginne reeds heb vastgeftelt, en daarom al in mynen eerften Brief betuigt, dat ik de oogmerken prees, die ik U toefchreef. Gy waart naar myne gedachten in Uwen yver te verre gegaan; dit veroorzaakte mijne Brieven over *het belang der Maatschappye* enz. deeze hebt Gy goedgevonden op eene wyze te beantwoorden, die voor my zeer hoonende is; het is hierom, dat ik mij thans door dit antwoord zoeke te verdedigen. Er zullen verfcheidene byzonderheden in voorkomen, die U onaangenaam zijn moeten; maar waarlijk het is mijne fchuld niet, dat ik U bij herhaaling heb moeten zeggen, dat Uwe befchuldigingen haatlijk, onredelijk, ongegrond waren; een weinig meer voorzichtigheids en minder toorns van Uwe zijde, zoude alle deeze onaangenaamheden hebben kunnen voorkomen: misfchien zijn mijne uitdrukkingen hier of daar wat fcherper geweest, dan de natuur der zaake vereifchte, fchoon ik

over

over het algemeen mij moeite gegeven hebbe, om er zoo veel mogelijk al het haatlijke af te laten: maar iemand die 'er op eene billijke wijze over oordeelt, zal zich herinneren, hoe moeilijk het zij, bij zoo veele aanleidingen tot misnoegen, bedaard te blijven; of te toonen, dat men over beledigingen, die men ons heeft aangedaan, gevoelig is, (het geen de strengste Wetten des Evangeliums niet verbieden) en ondertuffchen den belediger altoos met behoorlijke maatiging te behandelen. Maar hoe het ook zij, men zal mij het Recht moeten doen, van te bekennen, dat mijn oogmerk niet geweest is, mij van eene scherpe Penne te bedienen, of dezelve in Galle te doopen. Ik heb altoos zoeken in het oog te houden, dat mijn Tegenschrijver, hoe weinig hij zich zelve ook in onzen twist mochte gelijk zijn, in die wetenschappen echter, die zijnen Naam beroemd gemaakt hebben, waarlijk een groot Man is, en uit dien hoofde, eenige verschooning boven anderen verdiende. Aangenaam zal het mij zijn, mijn Heer, wanneer

mij nimmer wederom gelegenheid gegeven wordt, om U van eene andere, dan deeze zijde te beschouwen, en ik zal dan nimmer nalaaten, blijken te geeven van die ongeveinsde Hoogachtinge voor Uwe ongemeene Verdienften, met welke ik de Eet heb mij te noemen,

Mijn Heer!

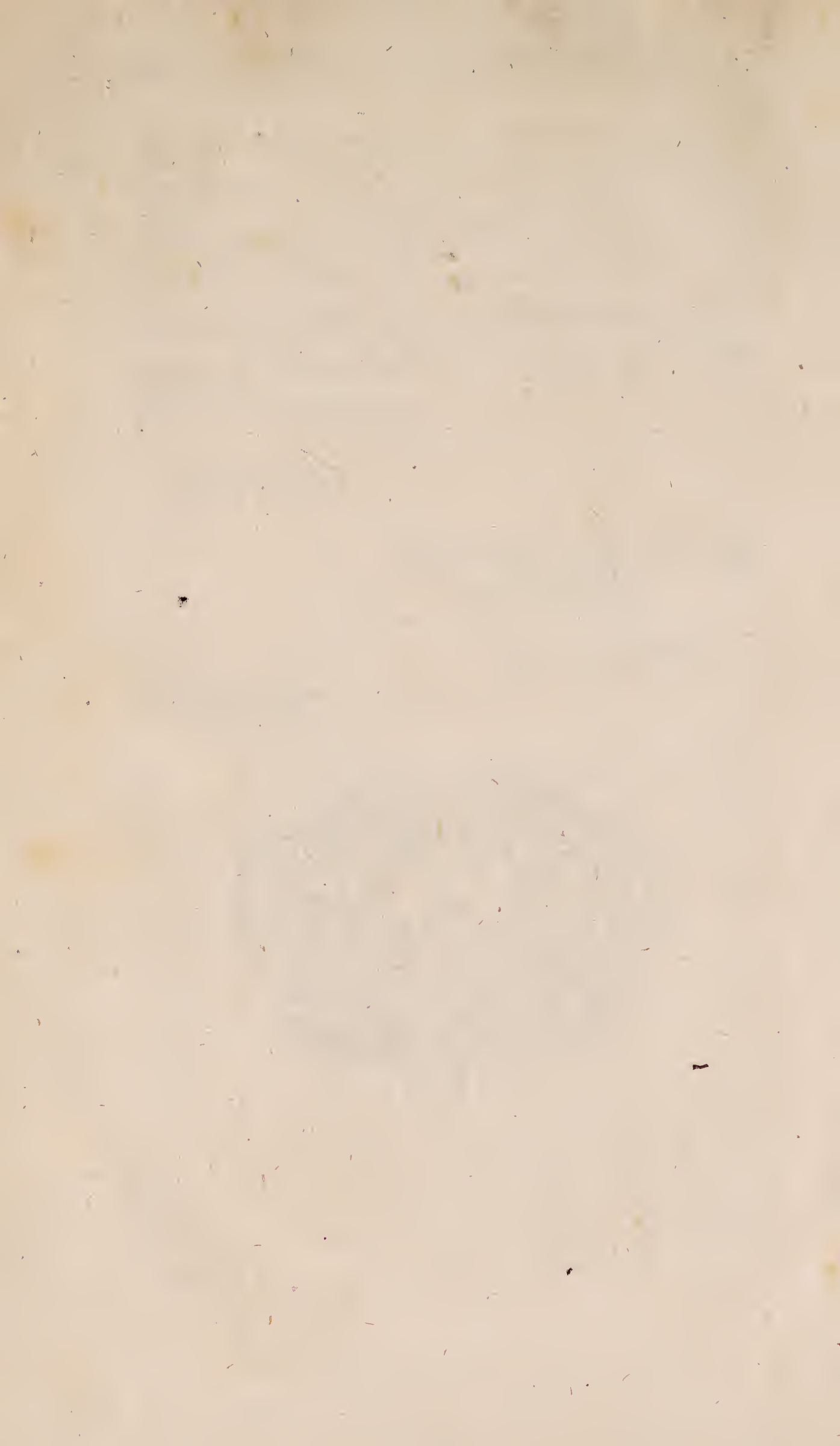
Uwer Wel Ed. volvaardigen Dienaar

A. STERK.

Leeuwarden den
31 Aug. 1774.

4

